

Angol dokumentumok a Baranya-misszió működéséről

Az 1918 november 13-i belgrádi katonai konvenció alapján a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság – továbbiakban SHS Királyság – csapatai megszállták Dél-Baranyát és Pécsét. A trianoni békeszerződés azonban ezt a területet Magyarországnak ítélte, de a kiürítésre csak 1921 augusztusában került sor. A történeti irodalom már tisztázta a 33 hónapos megszállás fő célkitűzéseit.¹ A helytörténetírás sok fontos részletet is feldolgozott, elsősorban a munkásosztály szempontjából.² A kérdés sokoldalú vizsgálatának fő akadályja elsősorban a források csekély száma és értéktelensége. A Baranya megyei Levéltár „Szerb impérium I–IV.” irataiból hiányoznak a törvényhatósági jegyzőkönyvek és a szerb katonai parancsnokság, valamint adminisztráció által foganatosított intézkedésekről készített feljegyzések. Ezek közül más levéltárakban is meglehetősen kis számban találhatók források. A kutatás szempontjából értékesnek feltételezett anyag sorsa ismeretlen. Emiatt az eddigi feldolgozások sok izgalmas kérdésre nem tudtak megfelelő választ adni. Továbbra is tisztázatlan, hogy milyen gazdasági károkat okoztak az SHS Királyság rekvirálásai és ezek mennyiben járultak hozzá a visszacsatolás után a gazdasági válság elhúzódásához.

A magyarországi munkásmozgalom szempontjából fontos lenne annak feltárása is, hogy a terület átadásának elhúzódása mennyiben volt pozitív hatással a helyi munkásosztály fejlődésére, és mennyiben járult hozzá annak frakciókra bomlásához; hogy milyen erők álltak, álltak-e egyáltalán a „városházi frakció” mögött, amelynek működése végül is az úgynevezett köztársaság kikiáltását – szerb protektorátus alatt – eredményezte; mi volt a szövetséges hatalmaknak az a konkrét és erélyes fellépése, amelynek eredményeként Belgrád visszautasította az exponensei hosszas erőfeszítése által létrehozott „köztársaság” támogatását, amely 1921 augusztusában az utolsó lehetőség volt számára a terület megszerzésére.

A londoni Public Record Office-ban végzett kutatásaim során a külügyminisztérium iratai között olyan dokumentumokat találtam, amelyek a fenti néhány kérdésben hozzájárulhatnak az eddigi kialakult kép teljesebbé tételéhez.

Az itt közölt okmányok mindegyike Dél-Baranya és Pécs kiürítésével kapcsolatos, a benne foglaltakat a helyszínről küldött jelentések alapozzák meg. Csupán annyiban

¹ Lásd: *Pölöskei Ferenc*: Horthy és hatalmi rendszere (1919–1922). Budapest 1977., és *Juhász Gyula*: Magyarország külpolitikája 1919–1945 (Budapest, 1975.).

² A Magyar Tanácsköztársaság Pécsi–Baranyai Emlékkönyve. (Pécs, 1960) és Válogatott dokumentumok a baranyai–pécsi munkásmozgalom történetéhez. Szerk. *Dr. Babics András* és *Dr. Szita László*. I–II. (Pécs, 1968 és 1970.)

érintik a megszállt terület belső helyzetét, amennyiben a kiürítéssel kapcsolatban vannak. Főleg a szerb katonai és polgári szervek működésére vonatkozó részletek figyelemre méltóak. Ugyanakkor adalékok az angol külpolitika és az ellenforradalmi rendszer kapcsolatához is.

Nem szükséges a szerb megszállás ismert eseménytörténetének felsorolása, de néhány olyan részletet, amelyhez a közölt okmányok újabb információt tartalmaznak, mégis érdemes feleleveníteni.

A párizsi konferencia először Clerk budapesti tárgyalásai után szólította fel az SHS-kormányt, hogy vonuljon vissza az 1919. június 13-án megállapított határokra. A jegyzék átadására Moor amerikai ezredes vezetésével antantmisszió érkezett Pécsre 1919. november 21-én. Vuicsics, az akkori szerb állomásparancsnok közölte vele, hogy csapatait nem hajlandó visszavonni a Kiskőszeg–Dolmány–Dráva-vonalra, mert erre Belgrádból nem kapott parancsot. Arra hivatkozott, hogy kormánya azért késlelteti a kiürítést, mert új demarkációs vonal megállapítását kérte Párizstól, és azt meg is kapta. Moor ezredes ezt ugyan cáfolta, de a jegyzékben foglaltak végrehajtását nem tudta elérni.³

A szövetségesek nem is tettek erőfeszítéseket a továbbiakban, hogy betartassák a Párizsban hozott döntéseket. Figyelmüket lekötötte a Szovjet-Oroszország elleni intervenció, a románok Magyarországról való kivonulása és a háború alatt tett – sok ellentmondást tartalmazó – ígéreteikből keletkezett konfliktusok megoldása.

Kezdetben ezt, a trianoni békeszerződés aláírása után pedig a nagyhatalmak késedelmes ratifikálását használta ki az SHS Királyság a kiürítés elodázására. A Párizsból időnként érkező felszólításokat egyszerűen válasz nélkül hagyta, azokat a megszálló erők parancsnokainak nem is továbbította. Az azonban megállapítható, hogy a megszállás alatt többször is olyan intézkedéseket hoztak, amelyekből arra következtethetünk: úgy ítélték meg a helyzetet, hogy záros határidőn belül ki kell üríteniük a térséget. Így 1920 áprilisától nagy mennyiségű vasúti berendezést, élőállatot és gabonát szállítottak el.⁴ Ekkor foszlott szét Belgrádnak az a reménye, hogy Budapest visszautasítja a békeszerződés aláírását. Ugyancsak nagymértékű rekvirálások voltak 1920 novemberében, a trianoni béke magyar ratifikálása idején. A terület gazdasági kifosztása ismét fokozódott 1921 márciusától, amikor az európai nagyhatalmak közül utolsónak a brit parlament is napirendre tűzte a trianoni béke becikkelyezését.⁵

Az 1921 tavaszára kialakult nemzetközi viszonyok között már semmi sem indokolta a Baranya-kérdés rendezésének függőben tartását.

³ HL. VI. 1. oszt. Nyugat-Magyarország és a baranyai helyzet. Dátálva 1919. nov. 24. Hardy sorhajóhadnagy jelentése a Magyar Nemzeti Hadsereg Fővezérségének a pécsi útról. Párizsban valóban foglalkoztak újabb szerb igényekkel, de azok nem új demarkációs vonallal voltak kapcsolatosak, hanem a szénnel. A gazdasági albizottság vizsgálta Belgrádnak azt a kérését, hogy a jugoszláv szénhiány pótlására a békeszerződés életbelépése után még öt évig kiaknázhassák a pécsi szénmedencét. A döntést a külügyminiszterek tanácsa hozta meg 1920. január 10-én: az SHS-állam a magyar békeszerződés hatályba lépéséig aknázhathatja ki a pécsi szenet. Azt követően majd a jóvátételi bizottság dönt. (Documents of British Foreign Policy 1919–1932. vol. 2., C. M. I., No. 65. és melléklete).

⁴ FO 371/AH 195096. Hohler budapesti angol főbiztos jelentése Curzon külügyminiszternek 1920. április 21., valamint FO 371 AH 201272. Hohler távirata Londonba 1920. június 3-án.

⁵ FO 371. C. 6856. Hohler jelentése és melléklete, 1921. ápr. 1-én.

A magyar ellenforradalmi rendszer helyzete pedig egyenesen szükségessé tette annak megoldását, mert a megszállásból adódó gazdasági nehézségek akadályozták a konszolidációt. A szövetséges nagyhatalmaknak sem volt érdeke, hogy Magyarországot ebben a törekvésében ne támogassák. Az angolok már korábban is erőfeszítéseket tettek az ellenforradalmi rendszer megszilárdulása érdekében. Miután a franciáknak már sikerült biztosítani befolyásukat az új közép-európai államokban, szintén nem volt érdekük, hogy ellenezzék ezt. Ilyen körülmények között aktivizálódott az angol külpolitika. Kezdeményezően lépett fel Párizsban, és sikerült a szövetségeseket egységes cselekvésre készíteni.

E kezdeményező, határozott külpolitikai irányvonalat Curzon külügyminiszter a Lordok Házában elhangzott interpellációkra adott válaszában a következőképpen fogalmazta meg (1921. május 5-én):

„... van egy kérdés, amelyet több lord is szóvá tett, és amelynek nagy jelentősége van most a ratifikálás előestéjén: Pécs és Baranya kiürítése a jugoszlávok által. Nagyon valószínű, hogy a jugoszlávok, élve a megszállás adta lehetőségekkel, elnyomó intézkedéseket alkalmaztak, sőt, hozzá merem tenni, kecsesítő volt számukra a szénmezők birtoklása. Tudomásom szerint mindent megtettek, hogy amilyen sokáig lehet, kihúzzák a megszállás idejét. De most, hogy a szerződést rövidesen ratifikáljuk, ennek az állapotnak véget kell vetni. A Nagykövetek Konferenciája Párizsban máris jegyzékben figyelmeztette a jugoszláv kormányt, hogy a szerződés rövidesen hatályba lép, és reményét fejezte ki, hogy a kiürítésre vonatkozó intézkedéssel készen állnak. Nem hiszem, hogy válasz érkezett volna. De nincs okom annak feltételezésére, hogy a válasz kedvezőtlen lesz, vagy a kiürítést elhalasztják. De ha bármiféle ilyen fordulatra kerülne sor, nyomatékosan biztosítom a Lordok Házát: Ófelsége kormánya minden nyomást kifejt rájuk”.⁶

A következő néhány hónap nem bizonyította, hogy a belgrádi kormány előkészítette a kiürítést, amelyre a szövetségesek már 1920 nyarától kezdve folyamatosan tervek készítették. A román visszavonulás során tapasztalt incidenseket és a lakosság elleni megtorlást egyaránt el akarták kerülni, mert ezzel saját országaikban is belpolitikai nehézségeket okozhattak volna. Emiatt is figyelemre méltó a budapesti brit főbiztos 1920. május 25-i jelentése.⁷

A trianoni béke aláírásától kezdve az SHS Királyság számára nyilvánvalóvá vált, hogy a megszállt területek kiürítésének meg kell történnie és ez elé – hivatalosan – semmiféle akadályt nem gördíthetnek. Noha a belgrádi kormány mindezt tudomásul vette, a baranyai szerb polgári közigazgatás vezetői erőteljes agitációba kezdtek annak érdekében, hogy Pécs és Baranya lakossága maga kérje e térségnek az SHS Királysághoz való csatlóását. Ehhez kormányuk szabad kezet biztosított.

A szerb exponensek „szocialistabarát” politikát folytattak, és a szervezett munkások jóindulatának megnyerésére törekedtek. Ennek kettős következménye volt. Az erre vonatkozó publikációk sokoldalúan bizonyítják, hogy a pécsi és baranyai munkásság 1920 nyarától sikeres bérharcokat vívott, viszonylag szabadon szervezkedett, sajtója a legnagyobb példányszámban jelent meg.⁸ Az érem másik oldala: a Pécsi Szocialista Párton belül megerősödött a keresztényszocialista frakció, majd később kialakult az úgynevezett

⁶ The Hungarian Question in the British Parliament 1919–1930. London, 1933. O 228–229. o.

⁷ L.: I. sz. melléklet

⁸ *Hajdu Gyula*: Harcban elnyomók és megszállók ellen. (Pécs, 1957.)

városházi frakció, és a munkásmozgalmat 1920 késő ősztől egyre inkább a belső egység megbomlása és a pozíciókért folyó küzdelem jellemezte.

A belső viszonyok részletes elemzése nem céлом, de miután a városházi frakció tevékenysége eredményezte az egyetlen olyan eseményt, amely a kiürítés során bonyolalmat okozhatott volna, érdemes áttekinteni, hogyan szerezte meg a pécsi munkásság a törvényhatósági pozíciókat. Maga az a tény, hogy a város közigazgatása a Szocialista Párt kezébe került, jelentős vívmány volt. Hiba lenne azonban eltekinteni attól, hogy a mód, ahogyan azt megszerezte, és a későbbiekben felhasználta, teljesen megegyezett a szerb megszállók terveivel, amelyben régóta szerepelt a magyar közigazgatás eltávolítása. Miután a munkásság is elégedetlen volt a városi törvényhatósági testület működésével, a szerbek támogatták azt a követelést, hogy az 1918 decemberében rendelettel megszüntetett Nemzeti Tanácsot újjáválasszák. Az 1920. augusztus 8-i Nemzeti Tanács létrejöttét követte az általa kiírt törvényhatósági választások megtartása, melynek eredményeképpen a törvényhatósági bizottság tisztújító gyűlésén új vezetőséget is választottak. Így került a városháza élére Linder Béla volt hadügyminiszter, és kerültek be a város irányításába a Pécsi Szocialista Párt képviselői. Miután a Linder vezette városházi csoport hamarosan függetlenítette magát a pártvezetéstől és a szakszervezetektől, valójában nem jött létre a város szocialista irányítása, csupán annak névleges formája. A Pécsi Szocialista Párt baloldala felvette ugyan a küzdelmet annak érdekében, hogy a városházi frakciót rendeljék a pártvezetőség irányítása alá, de ez nem járt sikerrel. Az 1921 májusában megtartott rendkívüli szakszervezeti kongresszus után megválasztott új vezetőségből ez az ellenzék már ki is maradt, a pártvezetés hamarosan a városi bürokrata csoport befolyása alá került. A megszállás utolsó másfél hónapjában Linder a munkásság és a párt nevében tárgyalt a megszállókkal. Hogy miről folytak a megbeszélések, arról Lindernek kezdettől fogva jó szerb kapcsolataiból és a későbbi szerepléséből lehet következtetni, mert eddig erre vonatkozóan autentikus forrás nem került elő. Az azonban vitathatatlan, hogy Linder és a városházi frakció volt az előkészítője az úgynevezett köztársaság kikiáltásának. Tulajdonképpen bizonyítható, hogy az autonóm köztársaság gondolata, szerb protektorátus alatt, egyidejű volt Linder polgármesterré történt megválasztásával. Tehát a Nemzeti Tanács feltámasztása, az azt követő új törvényhatósági választások csak formális előzményei voltak annak, hogy a szerbek ellenőrzésük alá vonhassanak olyan pozíciókat, amelyekből, legalább látszatra, szervezett és jelentős erőt képviselnek, amelyek nevében felléphetnek – támogatásukat esetleg valóban meg is nyerhetik – egy autonóm köztársaság eszméjének.

A szerbek „szocialistabarát” politikájának azonban volt egy előre nem látott, számukra hátrányos következménye. A Linder-csoporton és a keresztényszocialistákon kívül ugyanis kénytelenek voltak eltűrni, hogy szabadon működhessenek a régi, helyi és nagy bizalmat élvező vezetők is, akik egyben következetesen harcoltak a szerb támogatással működő városházi frakció ellen. Ez is közrejátszott abban, hogy a köztársaság kikiáltására csak a kiürítés kezdetének küszöbén került sor, és mögötte tömegek valószínűleg nem álltak. A közölt dokumentumokból nyomon követhető, hogy a jugoszláv kormány csak addig támogatta a köztársaságot, amíg budapesti követének a szövetséges diplomaták egységesen és határozottan tudomására nem hozták: véres incidensek lehetőségére ellenére is ragaszkodnak a kiürítés meghatározott időben való megkezdéséhez.⁹

⁹ L.: VI. sz. dokumentumot

Ennek a válasznak birtokában volt már Pasič külügyminiszter, amikor Belgrádban fogadta Lindert. Ezért közölte vele, hogy kormánya nem hajlandó semmiféle olyan politikát támogatni, amely a szövetségesek előtt rossz színben tüntetné fel.¹⁰

Az egyik tehát, amiért Belgrád kénytelen volt visszautasítani az utolsó lehetőséget a terület megszerzésére, nem más, mint a szövetséges diplomatáknak a Nagykövetek Konferenciájától kapott felhatalmazása, amelynek értelmében közvetlenül is tárgyalhattak a jugoszláv kormánnyal, és utasításokat adhattak a kiürítéssel kapcsolatban. Ez megfosztotta Belgrádot attól az időtől, hogy a nagyköveti konferencia tiltakozásának kézhez vételéig mozgósítsa saját erőit, azaz de facto gyakorolja a kért protektorátust, s ezzel olyan kész helyzet elé állítsa a nagyhatalmakat, amelynek megoldása ismét hosszabb időt vett volna igénybe.¹¹

Nagy súllyal esett latba az is, hogy a nagyhatalmak Nyugat-Magyarország kiürítését Dél-Baranya előzetes átadásához kötötték.¹² Ez lett volna az a bonyodalom, amelynek nemzetközi következményeit a jugoszláv kormány túl nagy árnak tartotta Baranyáért.

A szövetséges diplomaták budapesti tagjainak gyors és a későbbi események által igazolt helyes informálása a Pécsen működő Baranya-misszió tulajdonítható. A misszió vezetőjévé a Nagykövetek Tanácsa F. W. Gosset angol ezredeszt nevezte ki, aki 1921. augusztus 1-én érkezett Budapestre, ahol felkereste a miniszterelnököt, a külügyminisztert, a honvédelmi minisztert, Jugoszlávia budapesti követét. Részt vett a szövetséges diplomáciai képviselőinek értekezletén is. Tájékoztató megbeszélései után az volt a véleménye, hogy „a jugoszlávok jelentős nyomás nélkül nem lesznek hajlandók a kiürítés lebonyolítására”.¹³

Gosset ezredes augusztus 5-én már útba indította – szintén angol – helyettesét, Foster őrnagyot Pécsre, ő maga pedig augusztus 9-én követte, s vette át a misszió elnöki tisztségét.¹⁴

Gosset ezredes Pécsen a budapesti megbeszélései során kialakult véleményének számos bizonyítékát tapasztalta, és az elnöksége alatt működő misszió szerteágazó tevékenységet kellett ellátnia, a szorosan vett kiürítés ellenőrzésén kívül. Ezzel kapcsolatos a III., IV. és V. sz. dokumentum. Kiderül belőlük az is, hogy a Baranya-misszió többször kezdeményezően lépett fel a helyi konfliktusok elsimitásában. Ugyanakkor mindent elkövetett annak érdekében, hogy a terület kiürítése a Nagykövetek Konferenciája által is elfogadott napon, augusztus 18-án megkezdődjék. Miután erre a szerb katonai parancsnok kinevezésének és a kiürítési parancs kiadásának halogatása miatt nem került

¹⁰ „VII. sz.”

¹¹ „VI. sz.”

¹² „VIII. sz.”

¹³ FO 371, C. 16063. Datálva: 1921. augusztus 5. Gosset titkos jelentése az angol katonai hírszerzés főnökének.

¹⁴ F. W. Gosset (1876–1931) a világháborúban többször sebesült és kitüntetett vezérkari tiszt 1919-ben az ausztriai szövetséges katonai ellenőrző bizottság brit delegációjának vezetője volt. Ő ellenőrizte 1920-ban a klagenfurti népszavazást, és annak törvényes lebonyolítása miatt mindkét fél és saját kormánya elismerését vívta ki. A Baranya-misszió működésének befejezése után a németországi ellenőrző bizottságnál működött, majd 1924–1926 között berlini katonai attasé és életének utolsó évében az iraki hadsereg vezérkari akadémiájának parancsnoka volt. Bagdadban hunyt el. (The Times, 1931. január 20.)

sor, Gosset ezredes annak kétnapos elhalasztását javasolta. A szövetségesek budapesti főbiztosai emiatt döntöttek úgy, hogy Nyugat-Magyarország kiürítését is ugyanannyi időre felfüggesztik – Hohler angol főbiztos kezdeményezésére.

Véleményem szerint a közölt dokumentumok tehát nem csupán egy területileg jelentéktelen nagyságú országrész történetének részleteit tárják fel, hanem újabb megerősítő információkat is tartalmaznak a magyar–angol kapcsolatokra.

I.

Sir Thomas B. Hohler budapesti brit főbiztos jelentése Earl Curzon of Kedelestonnak, Nagy-Britannia külügyminiszterének

FO 371/3552 C. 201953

1920. május 25.

Uram,

van szerencsém mellékelni május 22-én küldött 302. sz. táviratomra hivatkozva a pécsi szövetséges-közi katonai misszió május 16-ig szóló heti jelentésének másolatát. Igen érdekes. Mint Lordságod bizonyára észlelni fogja, a jelentés azt megelőzően készült, hogy az S.H.S.-kormány elismerte volna a missziót.

Derain őrnagy megfigyelése a pécsi börtön feloszlatásáról, a foglyok szabadon engedéséről, a nagyszabású rekvirálásokról, különösen ami a vasutat illeti, világos jele, hogy az S.H.S.-hatóságok nem veszik figyelembe az 1918. november 13-i katonai megállapodást, amely a fegyverszünetben meghatározott ügyek rendezését célozta.

Derain őrnagy alaposan bizonyítja, hogy sem az említett megállapodás, sem az azt követő szóbeli jegyzék 1919 februárjában nem értelmezhető úgy, hogy azzal a fenti cselekményeket igazolni lehessen.

Derain őrnagy arra is felhívja a figyelmet, milyen veszélyek származhatnak abból, ha a Nagykövetség Konferenciájának döntése után a magyar hadsereg kap lehetőséget az S.H.S. katonai hatóságok által megszállt területek átvételére. Ebben az összefüggésben már a leghatározottabban eljárta a magyar kormánynál, azt kérve, hogy a legnagyobb gonddal válogassák ki a katonákat. Viszont minél tovább húzódik a kiürítés, annál nagyobb az a veszély, amire Derain őrnagy felhívja a figyelmet.

Remélhető, hogy a déli részeken nem ismétlődnek meg azok az igazságtalanságok, szenvedések, amelyek a román megszállás, majd a Tiszától keletre történt visszavonulásuk alatt megtörténtek. Ez már csak azért is kívánatos, minden szempontból, hogy a két nemzet hozzákezdhesen gazdasági és kereskedelmi adottságainak fejlesztéséhez, ami – mint azt Lordságod is jól tudja – a jelenlegi körülmények között teljesen lehetetlen.

Fogadja uram legmélyebb tiszteletem kifejezését. Az ön legengedelmesebb és aláza-
tos szolgálja-

Hohler s. k.
főbiztos

Ui.: Másolat ment Ófelsége párizsi nagykövetének.

II.

*Sir Thomas B. Hohler budapesti brit főbiztos jelentése Earl Curzon of Kedelestonnak,
Nagy-Britannia külügyminiszterének*

No. 142.

FO (371/6114) C. 6179

1921. március 17.

Uram,

f. hó 7-én küldött 135. sz. jelentésében, amely múlt hó 25-én tartott főmegbízotti és tábornoki tanácskozás szó szerinti anyagát tartalmazta, mellékeltem Derain őrnagynak a tanácskozás elé terjesztett bizonyító erejű jelentését is a baranyai állapotokról. A fenti tanácskozással összhangban és annak döntése alapján Derain őrnagy jelentést állított össze, amelynek másolatát mellékelem Lordságod számára, azzal a levélmásolattal, melynek eredetijét Párizsba, a Nagykövetek Tanácsának küldtek meg az itteni külügyi képviselőtagjai.

Ennek a levélnek fogalmazványát a francia főmegbízott hivatala készítette, de magam részéről is teljesen egyetérték velem.

Számos körben szinte egészen természetesnek tekintik, hogy Baranyának a szerbek által történő kiűritése Nyugat-Magyarország magyar kiűritésével áll összefüggésben, mintegy annak függvénye.

Nem kaptam hivatalos közlést semmiféle ilyen junktim-helyzetről, de nem is látom logikusnak, hogy ennek így kell történnie. Éppen ellenkezőleg, úgy tűnik, hogy politikai szempontból előnyös lenne a két kérdést teljesen elkülönítve kezelni, mint ahogy a valóságnak is ez felel meg, különös tekintettel a Nagykövetek Konferenciájának döntésére, amelyet mind a magyar, mind az osztrák kormánnyal közöltek s melynek értelmében kívánatos, hogy e két kormány között barátságos megegyezés létesüljön Nyugat-Magyarországot illetően. Kivéve persze azt az esetet, ha a Szövetségeseknek valami más, erős üttőkártyájuk van, amellyel arra kényszeríthetik a magyarokat, hogy a békeszerződésen kívül is mereven tartsák be a nyugati megyékre vonatkozó kötelezettségeiket.

Ha a szövetséges kormányoknak az a célja, hogy a két kérdést összefüggésbe hozzák, kérem, hogy haladéktalanul értesítsenek erről.

Bármilyen legyen is a döntés, engedtessek meg, hogy változatlanul – a legalitás és az igazságosság érdekében, valamint a rend megóvását szolgálva – megismételhessem: lépéseket kell tenni a pécsi polgári közigazgatás felszámolása céljából, valamint a város környékén; továbbá intézkedéseket kell hozni az ottani kommunista ideológia fellépése és terjesztése ellen. Nem hagytam kétséget Milojevič úr, az itteni szerb megbízott előtt, hogy a baranyai szerb katonai hatóságok magatartásáról kapott jelentések kiválóan minősítik őket, viszont a szerb polgári hatóságok – azon kívül, hogy illegálisan működnek – mindenféle panaszra adnak okot. Ezek a panaszok az itteni Szövetséges főmegbízottak véleménye szerint megalapozottak.

Alkalmam volt több ízben személyesen találkozni Derain őrnaggyal, és kedvező benyomás alakult ki róla. Egyesek szerint Derain szerbellenes, de kétségtelen, hogy igen jó viszonyban van a szerb katonai hatóságokkal, viszont ez nem mondható el a polgári

hatóságokkal való kapcsolatáról. A jelentésében levő tényekre tekintettel nem látom okát, hogy meglepődjek ezen a helyzeten.

Lordságod fogadja megkülönböztetett tiszteletem nyilvánítását. Legengedelmesebb és alázatos szolgája –

Hohler s. k.
főbiztos

III.

Athelstan-Johnsonnak, a budapesti brit főbiztos helyettesének jelentése Earl Curzon of Kedelestonnak, Nagy-Britannia külügyminiszterének

No. 379.

FO 371/6i32 C. 16443

1921. augusztus 10.

Uram,

utalva 375. számú jelentésemre, aug. 8-án az itteni diplomáciai megbízottak konferenciájának jegyzőkönyvéről, pontosabban annak 28. sz. okmányában a 3. bekezdésre, most van szerencsém Lordságod tájékoztatására mellékelni a külügyminisztertől kapott jegyzék másolatát. Ez a jegyzék azzal az állítólagos szerb kormányrendelettel foglalkozik, miszerint minden gördülő anyagot, telefon- és távíró-berendezést stb. stb. a dél-magyarországi megszállt területről egy megadott időpontban át kell szállítani az S.H.S.-államnak.

A szövetséges főmegbízottak, akik hasonló jegyzéket kaptak, egy példányát eljuttatták Gosset ezredeshez, és Bánffy gróffal közöltem: a főmegbízottak utasították Gosset ezredest, minden tőle telhetőt tegyen meg az említett anyag megmentése érdekében. Ha pedig az S.H.S-hatóságok bármit is magukkal visznek abból, ami jog szerint a magyar kormányt illeti meg, Gosset ezredes jelentést tesz a főmegbízottaknak további lépések megtétele céljából.

Mellékelem az erről szóló jelenlegi jelentésem szövegét Ófelsége párizsi nagykövetének is.

Mélységes tisztelettel, legengedelmesebb és alázatos szolgája

W. Athelstan-Johnson s. k.
főbiztos-helyettes

IV.

Francis William Gosset ezredes jelentése Sir Thomas B. Hohlernek, a budapesti brit főbiztosnak

G. B. 4.

Pécs, 1921. augusztus 10.

Uram,

1. Tisztelettel közlöm, hogy a térség lakosságának egy részét komolyan aggasztja, hogy valószínűség szerint milyen eseményekre kerülhet sor Baranya szerb kiürítése után.

2. A misszió más delegációinak véleményével összhangban, őket támogatva úgy vélem. jelentős mértékben lecsillapítaná a kedélyeket, ha a lakossággal közölhetnénk: egy,

vagy több antant tiszt maradna itt, a kiürítést követően, rendzavarás esetére számítva. Hogy antant tisztetek meddig maradjanak, a helyzettől függ, de valószínűleg egytől négy hétig terjedne az idő.

Tekintettel az ezzel járó kiadásokra és a magyar kormány valószínű kifogására, hogy az itt maradó antant tiszteteket ő fizesse a kiürítés befejezése után is, bátorkodom megjegyezni: ezt a kérdést talán át lehetne hidalni azzal, hogy egy vagy több tisztet osztunk be a magyar–jugoszláv határmegállapító bizottságba Pécssett, továbbá ezt a bizottságot hatalmazzuk fel azzal is, hogy biztosítsa: semmiféle incidensre ne kerülhessen sor.

3. Örülnék, ha táviratilag értesítene, megkapom-e a felhatalmazást, hogy a lakossággal közölhessem: maradnak antant tisztetek Pécssett és talán más járásokban is, legalább három hétig.

F. W. Gosset ezredes s. k.
a Baranya-misszió elnöke

V.

Francis William Gosset ezredes jelentése Sir Thomas B. Hohlernek, a budapesti brit főbiztosnak

G. B. 26.

FO 371/6132

Pécs, 1921. augusztus 15.

Uram,

van szerencsém továbbítani a dél-magyarországi megszállt területek S.HS.-kormány által történő kiürítésével kapcsolatos jelentésemet.

1. Találkoztam tegnap Soós altábornaggyal, megvizsgáltam felhatalmazását, megszerestem tőle a magyar erők elhelyezésére és előnyomulására vonatkozó részletes tervek, térképeket. Mindez hatályba léphet a Szövetségesek budapesti diplomatái által meghatározott napon.

2. Az S.HS.-kormány, amint azt a mostani postával küldött táviratmásokból megállapíthatja, még nem adta meg a kiürítés pontos dátumát az itteni képviselőihez küldött utasításokban. Katonai parancsokai sem kaptak felhatalmazást, hogy a terveknek megfelelően átvehessék a polgári közigazgatás fölötti irányítást. Gyorgyevics ezredes, a helyi parancsnok nagyon makacs és fél bármiféle felelősség vállalásától Belgrád parancsa nélkül. Csak nagy nehézségek árán sikerült rávennem arra az ígéretre, hogy tárgyalás alapját szolgáló részletes tervet készít holnapra.

Közben azonban a szerb katonák már kocsikra rakják a laktanya és más épületek bútorzatát, illetve bevagonírozták az állomáson, amiből talán arra lehet következtetni, hogy amint elérkezik az ideje, hajlandók lesznek távozni.

3. Bátorkodom sürgetni, hogy a kiürítés három szakaszát, ti. 18, 20. és 22-ig tartsuk be a következők miatt:

a) megakadályozandó a jugoszláv polgári hatóságokat adók kivetésében és raktárak elszállításában;

b) megakadályozandó a jugoszláv polgári hatóságokat a szarvasmarha és gabona rekvirálásban, amit kétségtelenül megtesznek, amint lezajlik a cséplés;

c) megelőzendő a lakosság körében tapasztalható izgalmi állapot meghosszabbítását.

4. Tegnap egy tüntetés során kikiáltották a „Független Szerb–Magyar Baranya Köztársaságot”, és a „Közbiztonsági bizottság” a délután folyamán felkeresett. Közöltem velük, hogy a mi feladatunk kizárólag katonai jellegű, az S.H.S.-erők kiürítésének ellenőrzéséből áll, de rámutattam eljárásuk oktalanságára és arra a nyomorra, ami a dolgozó osztályokra vár, valamint a térség gazdasági összeomlására, ha elpusztítanak a bányákat, s fegyveres ellenállást fejtenének ki, mint ahogy tervezik. Nem hiszem, hogy ez a köztársaság komolyan veendő e pillanatban, de tekintettel az S.H.S. polgári és katonai szervek szándékaira, attól félek, hogy ha az eseményeket magára hagyjuk, zavarokhoz vezethet a kiürítés alatt és után.

5. Tájékoztatásul mellékelem:

a) Dr. Rajits lapjának a „Baranyai Magyar Ujság”-nak azt a számát, amelyben nyílt levelet intéztek hozzám;

b) a tegnapi tüntetést összehívó kiáltvány egy példányát, amelyet a Szocialista Párt adott ki;

c) A misszió tisztjeinek általam kiadott rendelkezések és tervek egy példányát. Ezt megküldtem Soós altábornagynak, Gyorgyevics és Antonijevics ezredesnek is.

6. Megkaptam Soós altábornagytól a három magyar kormánybiztos: Prakatur, Gosztonyi és Hegyemegi kinevezéséről szóló levelet. A Pécssett tartózkodó két úrhoz továbbítottam a számukra szólót.

Anélkül, hogy nevüket felfedtem volna, megérdeklődtem a szerb hatóságoktól, vajon elismerik-e ezeket a kormánybiztosokat. Azt válaszolták: „nem, Belgrád felhatalmazása nélkül”. Kérem tehát, sürgettesék a belgrádi kormány, adja meg a szükséges hozzájárulását annak érdekében, hogy az említett urak felvehessék a kapcsolatot a polgári közigazgatással, és mentesítsék a missziót olyan munkától, amely nem tartozik illetőségi körébe.

7. Soós altábornaggyal beszéltem a Foster őrnagy által szerkesztett ideiglenes szénmegállapodásról is, melynek értelmében a békeszerződésben foglaltak szerint Jugoszláviának szén exportálnának, függővé téve a végleges, mindkét fél által aláírandó szerződéstől. A békeszerződésből nem világos, mit kell érteni „pécsi bánya” alatt, de miután ez befolyásolja majd a Jugoszlávia által támasztandó igény mennyiségét, továbbá tekintettel arra, hogy valamiféle átmeneti megoldásra szükség van, hogy a kiürítés után se álljon le a Jugoszláviába irányuló szállítás, a pécsi bányákból szállítandó napi mennyiséget a magam részéről 100 vagonban állapítottam meg az ideiglenes egyezmény tartamára.

8. A megszállt területen 1200–1300 orosz menekült tartózkodik. Magánházakban vannak elhelyezve, és napi ellátásukról az S.H.S.-hatóságok gondoskodnak. Feltételezem, hogy ezeknek többsége a kiürítéskor Jugoszláviába távozik, de lehet, hogy sokan maradnak.

Ilyen körülmények között az ügyben való további intézkedést önhöz utalom. Tegyen tetszése szerint.

Soós altábornagy és Kiszely úr szerint van Budapesten egy, az orosz menekültek segélyezésével foglalkozó bizottság, és lehetséges, hogy ők veszik át az ügyet. Mellékelek egy reájuk vonatkozó jelentést.

9. Rendkívül hálásan venném, ha az ideiglenes Jóvátételi Bizottságtól Mr. De Chevinyt le tudnák küldeni Pécsre a vasutak átadásának ellenőrzése céljából, a gördülőanyag törvénytelen elmozdításának meggátlása, a jelző- és más berendezések elszállításának megakadályozása céljából.

10. Fogadtam a római katolikus szerbek, a sokácok küldöttségét. Baranya déli részén élnek, és más határmenti családokhoz hasonlóan több családtagjuk szolgált önként, vagy más módon a szerb hadseregben a háború alatt. A jugoszláv propaganda meggyőzte őket, hogy a magyarok üldözni fogják őket, elkobozzák ingóságukat, amely számos esetben már e családok birtokában van nemzedékek óta. Kétségbeesésük szánalmas. Bátorodom javasolni, hogy ezeknek a személyeknek általános amnesztiát kellene adni.

F. W. Gosset ezredes
a Baranya-misszió elnöke

VI.

Sir Thomas B. Hohler budapesti brit főbiztos jelentése Earl Curzon of Kedelestonnak, Nagy-Britannia külügyminiszterének

No. 208, (R).

FO 371/6132, C. 16556

1921. augusztus 16.

A magyar kormány tájékoztatott, hogy augusztus 14-én kikiáltották Pécsen a Szerb–Magyar Baranya Köztársaságot, de (? kormány) nem ismeri el; ezen kívül átfogó elnyomó intézkedéseket fogantatosítottak a szerb hatóságok Baján. Másrészt a szerb követ ma reggel felolvasta nekem kormányának olyan értelmű táviratát, miszerint a szerb hatóságok parancsot kaptak a kiürítés előkészítésére, de a szerb kormányt aggasztja a lakosság hangulata, amely hevesen ellenzi a magyar uralom visszatérését. Vérontásra számítanak. Azt válaszoltam, hogy ez végtelenül sajnálatos lenne, de a Nagykövetség Konferenciájának döntését el kell fogadni, engedelmessé kell annak, és a konferencia által elfogadott tervet mind Baranyában, mind máshol betű szerint végre kell hajtani. Kollégáim is hasonló értelemben beszéltek a szerb követtel, és most közös jegyzéket intézünk hozzá, azon az alapon, hogy a konferencia döntése minket hatalmazott fel, hogy közvetlenül érintkezhetünk a szerb kormánnyal.

Erről részletesen tájékoztattuk Párizst, és telefonon közlöm mindezt Gosset őrnaggyal (sic!) is („Major Gossett” kézzel, a gépelt szövegben „Dr. Goschen” tintával áthúzott név fölött)

VII.

William Strang belgrádi brit követ távirata Earl Curzon of Kedelestonnak, Nagy-Britannia külügyminiszterének

No. 175. (R).

FO 371/6132 C. 16642

1921. augusztus 16.

„Megismételve 7. sz. alatt Párizsnak és 6. sz. alatt Budapestnek.

Ma reggeli sajtójelentések a legnagyobb meglepéssel számolnak be a „Baranyai Szerb–Horvát Demokratikus Köztársaság” kikiáltásáról, a Szerb–Horvát–Szlovén Király-

ság protektorátusa alatt. Részletekről már megérkezett Gosset ezredes jelentése. A lapok az eseményt a népakarat megnyilvánulásának minősítik, amely a kiürítés kérdésében álláspontjának felülvizsgálására kényszeríti a Szövetségeket. Azt is közlik, hogy Szlavóniából és a Vajdaságból önkénteseket fognak besorozni a véderőszövetségekbe és egyesületekbe, amelyeket Baranyában szerveznek abból a célból, hogy fegyveres ellenállást tanúsítsanak a magyar katonaság bevonulásával szemben.

Linder Béla olyan nyilatkozatot adott a belgrádi sajtónak, melynek keretében feltette a kérdést: vajon tudják-e a pécsi bányák angol részvényesei, hogy a bányák alá vannak aknázva, és a kivonulás esetén a bányászok elpusztítják a bányákat. Lindert már fogadta Pasič és az esti lapok szerint Linder arra kérte, támogassák az új köztársaságot, továbbá tegyék lehetővé, hogy gróf Károlyi [Mihály] elindulhasson Spalatóból a kormány átvétele céljából. Jelentések szerint Pasič azt válaszolta: kormánya nem tehet semmi olyat, ami a helyzetet bonyolítaná, és hamis színben tüntetné fel az antant előtt; kormánya idegenkedik a kalandor politikától. Az új baranyai helyzetet a békeszerződéssel összhangban kell rendezni.

Sem Linder úr, sem a sajtó nem elégedett a válasszal. A lapok szerint beszélhet bármit Pasič, a népakarat és az önrendelkezési jog elve fog győzni.

Nem volt alkalmam találkozni a külügyminiszter helyettessel. Pasič magántitkára viszont elárult annyit, hogy a tervek szerint megkezdték a kiürítés előkészítését. Ezt a közlést azonban nem tudom teljesen hivatalosként kezelni.”

VIII.

Sir Thomas B. Hohler budapesti brit főbiztos jelentése Earl Curzon of Kedelestonnak, Nagy-Britannia külügyminiszterének

No. 389

FO 371/C. 16816

1921. augusztus 19.

Uram,

visszaérkezve e fővárosba 13-án, úgy találtam, hogy mind Baranya, mind a nyugati megyék kiürítésének előkészítése az S.H.S., illetve a magyar kormány részéről jól halad; mind a két esetre végleges tervek készültek el, amelyeket a Nagykövetek Konferenciája jóváhagyott, a határidőket kijelölték; külön hangsúlyozva, hogy Baranya visszaadásának meg kell előznie a nyugati megyék elszakadását. Kollégáimmal azonban meglehetősen kétségeink voltak, hogy a szerbek végrehajtják-e a kiürítést az előírásoknak megfelelően. Az itteni szerb követ, akin keresztül érintkezésben vagyunk a szerb kormánnyal, kijelentette Castagneto herceg, a testület doyenje előtt, hogy kormánya kétségtelenül lojálisan és betű szerint ragaszkodik a tervhez. A kiürítésnek tegnap, augusztus 18-án kellett volna megindulnia. Viszont 16-án táviratot kaptam a Baranya-misszió vezetőjétől, Gosset ezredestől. A távirat lényegét még aznap 209. sz. táviratomban közöltem Lordságoddal. A pontos szöveg most került kezembe. Idézem:

„Gyorgyevics ezredesnek a baranyai S.H.S. erők parancsnokának még mindig nincs fennhatósága a polgári közigazgatás fölött, és nem kapott parancsot a kiürítés dátumára.

Nyomatékos inzisztálásomra beleegyezett, hogy részletes parancs-terveket készít a kivonulással kapcsolatban, amelyekről holnap beszélünk. de Belgrád részletes utasítása nélkül tenni semmit sem hajlandó. Szerb katonák bútorokat stb. szállítanak el a lakatanyákból, és tegnapról folyamatosan történik a rakodás a pályaudvaron. Tegnap fogadtam 25 szélsőséges személyt, akik kikiáltották a független Baranya-köztársaságot, a bányák felrobbantásával, utolsó csepp vérükig való ellenállással és hasonló szokásos számárgokkal fenyegetőztek. Felhívtam figyelmüket eljárásuk ostobaságára, valamint a romokra és nélkülözésre, amely a dolgozó rétegeket és a közzetét érné. Eddig csak beszélnek, de Gyorgyevics azt állítja, nincsen hatalmában megtenni az általam javasolt intézkedéseket. A független közzársaság a kiürítés közben és nyomban utána zavart keltene. Fontosnak vélem a megszabott határidők betartását, augusztus 20-án Pécs kiürítését, hogy csökkenjen a lehetőség a szerbek fosztogatása, adószedésük, zavart keltő propagandatevékenységük és a kommunisták szervezkedése számára. A kommunisták lényegében mind menekültek, tömegeik nincsenek, de a jugoszláv szervek támogatásának hála, rendes munkásembereket is terrorizálnak és együttműködésre kényszerítenek. Linder Béla és Dobrovics – a két vezető – jelenleg Belgrádban van. Javaslom: meg kell akadályozni, hogy visszautazhassanak. Feketét pedig le kell tartóztatni és deportálni. Gyorgyevics alá kell rendelni a polgári közzigazgatási szerveket, a katonaságot, és Belgrádnak utasítania kell, hogy a Nagykövetek Konferenciájának döntése értelmében kezdje meg a kiürítést. Rajits főispánt Belgrádba kell rendelni, és maradjon Baranyán kívül. Gyorgyevics makacs, mint egy öszvér, és nem vállal felelősséget, de tisztességesnek tartom. Gosset ezredes.”

Ezzel párhuzamosan kollégáimmal együtt levelet kaptam az itteni szerb követtől, melynek másolatát mellékelem. Szerinte Baranya lakossága rendkívül izgatottan néz a magyar uralom jötte elé, és követeli, hogy halasszuk el a kiürítést. Egyben bizonyos követeléseket támaszt a szerb kormánynak szállítandó szénmennység arányával kapcsolatban. Azt válaszoltuk, hogy a kiürítést a terv szerint, haladéktalanul végre kell hajtani. Ami pedig a szénkérdést illeti, nem a mi hatáskörünkbe tartozó ügy, mert közvetlenül a Nagykövetek Konferenciájára tartozik. Válaszunk másolatát mellékelem. Erről a Nagykövetek Konferenciáját 16-án táviratban tájékoztattuk. Ez a csatolt harmadik melléklet. Hozzá kell tennem, hogy Milojevics követ élőszoval beismerte előttem: az állítólagos rendkívül izgatott baranyai közzvéleményről szóló hirt talán mégsem kell túl komolyan venni. Kollégáimmal nem hagytunk kétséget afelel, hogy a követ belássa: a konferencia döntését betű szerint és teljes mértékben kell végrehajtani. Tegnap Gosset ezredes telefonon hívott, közölve, hogy a szerb hatóságok még nem kaptak kiürítési parancsot, a Belgrád által kinevezett Gyorgyevics ezredes pedig hangoztatja, hogy fegyverrel szegül szembe a magyar katonaság bevonulása ellen. Erről nyomban értesíttem kollégáimat, és elhatároztuk, jóváhagyjuk a Gosset ezredes által tett javaslatot, miszerint a kiürítés kezdetét 48 órával el kell halasztani. Egyben újabb levelet intéztünk a szerb követhoz, a terv pontos végrehajtását követelve, majd áttekintettük a kialakult helyzetet. Hasonló lehetőségre számítva már korábban javasoltuk a Nagykövetek Tanácsának: ha bármiféle késedelem állna be Baranya kiürítése körül, ennek megfelelő mértékben kell leállítani a nyugati megyék kiürítését. Most természetesen rendkívül felkavart minket, hogy a nagyköveti konferencia szabadságra ment, és legközelebb majd valamikor szeptemberben ül össze. Így szükségessé vált, hogy a nyugati megyékkel kapcsolatban mi dönt-

sünk. Úgy tűnik, hogy ha a szerbek nem mozdulnak, a magyarok is visszautasítják, hogy ők kezdjék meg a kiürítést. Továbbmenően: külön utasításunk van a konferenciától, miszerint Baranya kiürítésével kell kezdeni, a nyugati megyék előtt. Ez a tény mindkét kiürítési tervben határozottan le van fektetve. Tehát úgy döntöttünk: a nyugati megyék pontosan annyi ideig nem ürítendőek ki, ameddig a szerbek elodázzák a kivonulást Baranyából. Erről azonnal értesítettük a magyar kormányt. A jegyzék másolatát mellékelem.

Kollégáimmal egyhangúan az a vélemény, hogy rendkívül sajnálatos, ahogyan a szerbek a Nagykövetek Konferenciájának döntését kezelik, és ez felborítja az oly nagy gonddal előkészített terveket e két kényes kérdés rendezése előtt.

Ami a nyugati megyék kiürítését illeti: a jelek szerint a magyarok minden megállapodást készségesen betartanak, és a Sopronban levő ellenőrző bizottság jelentése is erről ad hírt. Viszont úgy értesültünk, hogy a bizottság engedélyével, de feltöltötték a csendőrségeket, méghozzá olyanokkal, akik korábban a Prónay-, vagy az Ostenburg-különítmény tagjai voltak. Azonnal magyarázatot kértünk a külügyminisztertől, aki szerint a csendőrtartalék e behívásokkal kimerült, és garantálja, hogy jó magaviseletű, fegyelmezett, engedelmes emberekről van szó. A miniszter rámutatott: a bolsevisták hónapokig uralkodtak a nyugati megyékben, majd elüldözték őket, és Ausztriába távoztak. Akik résztvettek kiűzetésükben, most rettegnek, hátha visszatérnek, és a megerősítésre főleg azért van szükség, hogy ellenőrizzék a határforgalmat, az említett személyek visszaszivárgása ellen – mindaddig, amíg az osztrákok át nem veszik a rend fenntartását. A magyarázatot ki-elégítőnek tartjuk.

Mellékelem jelentésem másolatát a mellékletekkel együtt Ófelsége párizsi nagykövetének.

Legmélyebb tiszteletem kifejezésével Lordságod legengedelmesebb és legalázatosabb szolgálója –

Hohler főbiztos.